Олег Урбан
студент гр. ФФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Державний борг є сумою прямих зобов'язань держави на основі договорів з економічними суб'єктами, а саме: нерезидентами та резидентами країни. Державний борг формується в результаті здійснення запозичень у грошовій формі, взяття боргів інших економічних суб'єктів господарської діяльності країни, випуску боргових зобов'язань.

Наявність значного державного боргу є актуальним питанням сьогодні багатьох країн світу. Зростання обсягів державного боргу та неефективне управління цими коштами доволі часто доводять країну до межі банкрутства, загрожуючи при цьому їй дефолтом. Для того, щоб уникнення проблеми виникнення боргової кризи будь-яка країна світу має приділяти належну увагу управлінню своїми державними боргами. Найбільш поширеним і найбільшим за обсягами залучення коштів в Україні є зовнішній державний борг.

Законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік щорічно визначається граничний розмір дефіциту державного бюджету, а також джерела його покриття за рахунок відповідних джерел, як правило, внутрішнього та зовнішнього фінансування. Разом з тим, встановлюється граничний розмір державного внутрішнього та зовнішнього боргу України станом на 1 січня року наступного бюджетним роком та визначаються напрями використання позичених фінансових ресурсів.

Управління державним боргом – це комплекс заходів органів державного управління щодо забезпечення задоволення потреб держави у фінансуванні державного бюджету за рахунок боргових джерел при мінімально можливих витратах в середньо- та довгостроковій перспективі з прийнятним рівнем ризиків, а також спрямованих на розвиток і підтримку внутрішнього ринку державних цінних паперів [1].

Базовою метою у сфері управління державним боргом є забезпечення високого рівня платоспроможності країни та досягнення на даній основі національної боргової безпеки. Разом з тим, реалізація цієї мети передбачає реалізацію процесів з оптимізації розмірів залучення позикових ресурсів державою; скорочення витрат на управлінням державним боргом; формування сприятливих умов для забезпечення макроекономічної стабільності в країні. Усе це вимагає узгодження процесів отримання боргових зобов'язань з макроекономічною ситуацією в державі.

Джерелом ризиковості боргу, окрім створення ним навантаження на бюджет, є також нераціональна структура зобов'язань у розрізі валют погашення, відсоткових ставок і термінів їх погашення. З урахуванням вище викладеного,

борговий ризик визначено, як можливість настання певної події (обставини) ймовірного характеру, що може призвести до непередбачених випадків, а тому своєчасне управління борговими ризиками є необхідною умовою успішної діяльності органів державної влади і управління. Практична реалізація державної боргової політики у сфері запозичень передбачає здійснення перерозподілу фінансових ресурсів з метою додаткового залучення грошових коштів на зовнішньому і внутрішньому ринках з метою забезпечення зростаючого дефіциту коштів Державного бюджету України.

За період 2018-2022 років зростання державних запозичень становило 781,9 млрд грн і у 2022 році цей показник склав 1261,1 млрд грн. Основною причиною даної ситуації у довоєнний період були неефективні рішення органів державної влади і управління із залучення і використання позичених коштів, а в умовах війни зростання запозичень обумовлено потребами у фінансуванні ЗСУ, відновлення інфраструктури, фінансове забезпечення громадян.

Структура внутрішніх та зовнішніх запозичень за останні 5 років вказує на перевагу внутрішнім запозиченням над зовнішніми, питома вага яких становила більше 50% усіх державних запозичень. Динаміка абсолютних значень внутрішніх державних запозичень демонструє їх зростання на 291,13 млрд грн (з 375,77 млрд грн у 2018 році до 666,9 млрд грн у 2022 році).

З початком збройної агресії росії постали питання щодо надання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, фінансового забезпечення ЗСУ та виплат військовослужбовцям, що обумовило суттєве зростання бюджетного дефіциту. Зважаючи на таку ситуацію Урядом прийнято рішення щодо призупинення у 2022 році законодавчо визначених обмежень на верхню межу бюджетного дефіциту у розмірі 3% обсягу ВВП. Відтак, граничний обсяг дефіциту державного бюджету у 2022 році склав 914,9 млрд грн, або 18,6% ВВП [2].

Державні внутрішні запозичення державного бюджету становили 666,9 млрд грн, серед яких 266,9 млрд грн отриманих від ОВДП розміщених на аукціонах, у тому числі 197,2 млрд грн – військові облігації. З початком війни військові облігації стали дієвим інвестиційним ресурсом з фінансової підтримки державного бюджету, який був доступний для громадян, іноземних інвесторів, бізнесу. Державні зовнішні запозичення у 2022 році становили 612,2 млрд грн, серед яких 48,0 млрд грн – це кошти міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів. У 2022 році суттєво зросла співпраця України зі Світовим банком, який надавав і продовжує надавати фінансову допомогу Україні. Зокрема, було створено новітні платформи: Український фонд допомоги, відновлення та реконструкції (URTF), а також Цільовий фонд багатьох донорів (MDTF) для фінансування спільних проектів з відновлення України. Обсяг державного і гарантованого державного боргу в Україні у 2022 році становив 4071,7 млрд грн, що більше на 1399,9 млрд грн порівняно з попереднім роком [2].

З метою скорочення негативного впливу боргової політики на макроекономічну стабільність країни доцільно розробити системні підходи для сприяння поглибленню взаємозв'язку цілей та механізмів реалізації бюджетної, фінансової, бюджетної, боргової та податкової політики в частині ефективного

залучення, використання фінансових ресурсів держави шляхом застосування інструментів бюджетного механізму; посилити контроль за цільовим спрямуванням видатків державного бюджету; сприяти дотриманню граничних показників дефіциту державного бюджету, а також мінімізувати вплив зовнішньоекономічних чинників на національну фінансову систему.

Основною причиною дисбалансу між доходами і видатками Державного бюджету України є його стійкий дефіцит, обумовлений скороченням податкових надходжень внаслідок низького рівня доходів юридичних і фізичних осіб та суттєвої тінізації економіки країни. Непродуктивність видатків державного бюджету тісно пов'язана зі зростанням обсягу витрат на погашення і обслуговування державного боргу.

Необхідно систематизувати пропозиції щодо оптимізації національної боргової політики з використанням дієвих індикативних показників оцінки боргових ризиків та їх наслідків у коротко- і довгостроковому періоді. Стратегічні пріоритети боргової політики країни доцільно пристосувати до умов європейського та міжнародного фінансового простору через практичне використання методів фіскальної консолідації та подолання диспропорцій у сфері державних фінансів, сприяти підвищенню інвестиційної привабливості і ліквідності державних цінних паперів, передусім облігацій, усунути асиметричність та фрагментарність у функціонуванні ринку державних цінних

паперів. Такий підхід дозволить забезпечити макроекономічну стабільність в країні у період її повоєнного відновлення.

В контексті забезпечення ефективності боргової політики, а також з метою зміцнення боргової безпеки України у післявоєнний період доцільно вжити ряд першочергових заходів щодо:

– забезпечення реалізації програм в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) України МВФ, а також зміцнення співпраці з різними міжнародними фінансовими організаціями;

– забезпечення формування стратегії боргової політики в Україні та вдосконалення управління державним боргом [3].

Базовими завданнями в частині забезпечення ефективного та раціонального управління у сфері державної заборгованості України є:

– оптимізація складу і структури державної заборгованості в межах валюти запозичень та відсоткових ставок за запозиченнями;

– сприяння наданню переваги внутрішнім джерелам перед зовнішніми у сфері державних запозичень;

– надання кредитів під державні гарантії тільки з метою задоволення національних інтересів країни;

– забезпечення мінімізації боргових ризиків з рефінансування;

– запобігання пікових навантажень на державний бюджет щодо обслуговування державної заборгованості;

– забезпечення зростання ліквідності цінних паперів, випущених державою;

– забезпечення використання коштів від нових державних запозичень виключно на підтримку і розвиток пріоритетних напрямів економічної діяльності

держави (інфраструктура, інноваційні розробки, ІТ-технологій, енергетичний комплекс та інші);

– розробка концепції фінансової стратегії розвитку вітчизняної економіки з урахуванням економічного та соціального відновлення України у повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Боргова статистика. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL:https://www.mof.gov.ua/uk/borgova-politika
2. Війна і державний борг – що маємо і що буде. URL: https://dia.dp.gov.ua/vijna-i-derzhavnij-borg-shho-mayemo-i-shho-bude/
3. Сидор І. П., Петрушка О. В. Моніторинг формування зовнішнього державного боргу України. *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 178-191.